

A templom szükségessége.¹

Nemcsak ti, magam is régen vártam erre az áldott alkalomra, hogy itt, most már a saját lelki Sionotokban találkozhattam veletek s a beteljesült remény, s a valósult álmom boldog gyönyörűségétől fényes szemetekbe nézhessek, braşovi hittestvéreim, unitárius atyámfiain, te maroknyi nép, e nagy város forgatagában!

Áldott az Isten, hogy ezt a mindannyiunk mennyei öröme szolgáltató lehetőséget megadta nekünk s ma itt emelkedik, ha szerényen meghuzódva is, de az éveken keresztül szívetek alatt szent tervezgetések között hordozott, igazán a szívetek vérével táplált, a szívetek melegén éltetett mennyei reménységek beteljesülését hirdetőleg, a braşovi maroknyi unitáriusság évtizedeken keresztül csak álmodott, ma megvalósultnak látható temploma.

Közületek, unitárius atyámfiain, a legtöbben úgy jöttek ide e városba, kicsi székely falvak egyszerű világából, a szükreszabott székely barázdák ekéi mellől, mikép a hajdankor pátriárchája, Jákob: nem hozván mást magatokkal, talán egyedül csak az édesapátok és édesanyátok tiszta szívének áldását, a székely szívek csakazértissét, dacos élniakarását. És ha nem is az Ézsau haragja, a kijátszott testvér gyűlölete, de üzött az élet, a mindennapi kenyér gondja. S amikor először állottatok meg a nagy város rafinált világában ti székely fiúk és leányok, szolgák vagy szolgáltók, inasok vagy az önálló pálya ezernyi nehézségeivel, az ismeretlenség gyanakvó hidegségével küzdő iparosok, kereskedők, kevesebb számú hivatalnokok, vagy más alkalmazottak: bizony, bizony közületek a legtöbбекnek az első éjszakán talán nem volt több és egyéb a feje alja, mint a pátriácha háránpusztai párnája, nem melegített más, csak a csillagos ég takarója, nem védett más, csak az édes anyátok imádsága. Am a mi egyetlen, s egyedül jó Iste-

¹ Előadás Braşovban az új unitárius templomban, a megnyitás alkalmával 1936 január 26-án rendezett vallásos estélyen.

nünk, mégis nektek is munkára, tiszta becsületes küzdelemre serkentő, erőtkölcsönző álmokat adott az ő mennyei lajtorjákon szálló angyalai által s tetszett neki növelni, gyarapítani, bennetek, általatok az egy Istent tisztelők gyülekezetét, maroknyi sergét e nemes városban is.

Amikor utrakeltetek egykor a székelyszóttos tarka tarisznyával vállaitokon, benne az anyátok-„sülte“ mesebeli hamubasült pogácsával, amikor elindultatok a faluból s vissza-vissza nézve bucsut intettetek még egyszer kicsi falutok tornyának, mely messzi kísért láthatatlan síró szemével, ameddig csak láthatott, amikor poros vándorként érkeztetek ide e városba Erdővidékről, hol zöld erdő zugásán, vadgalamb bugásán nevelt föl az édes anyátok, a Rika titkon regélő világából, vagy az ő Hargita, a mesemondó Firtos lábai mellől, onnan, hol a Homoród, Nyikó, vagy Mureş vize folyik csendesen, amikor a Barzaság szilaj szelétől, a Szépmező dermesztő, csontighasító Nemeréjétől átfázva, első éjszakátokat aludtatok, vagy önmagatokkal küzködve virasztottátok át itt e városban, ti a székel havasok sudár szálfái, az ezerszinű székel virágos völgyek átültetésre váró tarka virágai és amikor az első viradattal, a pálya, a kenyér, a jövő elhelyezkedés, érvényesülés nagy bizonytalanságával, de merész, dacos, akarással indultatok el — emlékeztek-é még rá — mintha most is hallanám a Ti ajkatokon is felcsendülni a Jákob háranpusztai fogadalmát: „Ha Isten velem leend és megőriz engemet ezen az uton, amelyen most járok és ha ételül kenyeret s öltözékül ruhát adánd nekem, akkor az Ur lesz az én Istenem és ez a kő, amelyet oszlopul állítottam fel, Istennek háza leszen és valamit adándasz nékem Uram, annak tizedét néked adom... “

Hát ezt tettétek Ti is e templom építésével braşovi unitárius atyámfiai! Ha megáldott titeket az egykor bizonytalan sorssal ideszakadt gyermekeit az egyedül jó és igaz Isten, ha adott kenyeret és hajlékot, szűkebb vagy bővebb életlehetőséget a Ti számotokra, most abból, amit Isten nektek adott, egy részt templomul szenteltétek s megadtátok külsőkben is a Ti fogadástokat az Urnak, hogy legyen ez a hely Béthél, Istennek háza.

Ez a rövid, de szentül igaz története e háznak. Így épült egykor elszakadt székel unitárius szívek titkos szent fogadalmából a templom.

Engedjétek meg azért nekem is, hogy ebből az alkalomból a szívem melegével köszöntselek ma Titeket örvendező atyámiai s köszöntsem azokat is, akik itt e mai első vallásos estélyünkön részt kérnek a ti örömötökből, akik ha nem is a közös hit, de az ismeretség, vagy a barátság, a közös magyarság szálaival vannak hozzátok csatolva s akik éppen azért mindnyájan kedvesek előttem.

Bizony, bizony nem kis dolgot cselekedtetek, mikor az élet úgy külső, mint belső viszonyait, gazdasági, vagy a lelki állapotokat tekintve, ma a huszadik század megbillent lelki egyensúlyának idején, templomot építettetek. Hiszen olyan időket értünk meg, amikor — bár a különböző hitbeli felfogások, ha nem is állanak egymással olyan éles ellentétben, amely egykor a legdurvább harcokat váltotta ki — ma éppen maga a vallásos hit, annak szükségessége, létjogosultsága, igazságai forognak kockán, amikor a kikihülő, közömbös, csalódásokban megátalkodott emberszivek, a kétezeréves kereszténység fájának éppen a gyökerére vetették a tagadás fejszéjét, hogy kivágattassék az és a tüzre vettessék, mert gyümölcsöt nem terem már kivénült fája.

Ma, amidőn a művelt nyugat egyik leghatalmasabb államában, a nagy Németországban mozgalom indult meg a régi germán pogányság visszaállítására, a kereszténység romjain is keresztül, Votán Isten pogány kultuszának újból való visszahozására, amidőn Magyarország fővárosában, Budapesten egyik bőkezű pénzfejedelem, mintegy 900.000 lej költséggel hatalmas tornyot akar építtetni a pogány, a kereszténységet bevenni semmiképpen nem akaró, nyakas magyar vezér, Kopány vagy Kupa pogány emlékezetének a dicsőítésére, amikor ma a Rasputinok egykor legtöbb szentelt barkát és gyertyát fogyasztó, tömjénfüstös, misztikus babonákkal kormányozott birodalmában is, százados templomok dőlnek porba, szegény elárvult, védtelen, magárahagyott emberi lelkek sóvárgó imáival megrakott, sóhajaikkal megszentelt oltárok gyaláztatnak meg, vagy amikor — óh nem is kell messzi menni a szomorú példákért, nálunk is mindinkább halkul a zsoltár, meg-megfakul az áhitat fénye, üres a templom s nem a régi már az Istenhezvaló szent vágyakozás a szivek mélyén: — szinte belém döbben ma itt ez új templom elmélkedésre és gondolkodásra intő csendjében, vajjon idő-, alkalmoszerű-e ma a templomépítés, van-e még hát szüksége az embernek, a huszadik század felvilágosodott, modern

gondolkozásu gyermekének a templomokra, vagy ezek is már betöltötték szerepüket, hivatásukat az emberi élet kulturtörekvéseiben?

Igazok volna-é azoknak, akik azt mondják, hogy a vallásos hit s így a templomok is csak addig támasztottak szükségérzetet az emberi lelkek mélyén, míg az emberiség maga is gyermekkorát élte, de miután kilépett a gyermekcipőkből, a mindinkább fejlődő értelem- és gondolatvilágának növekvő világossága és fénye, feleslegessé tette számára a gyermeki képzelődés világához tartozó vallásos hitet és az ezt tápláló templomokat is?!

Igaz volna-é az a jobblelkekbe döbentő és komoly lelki számvetelre készítő megállapítás, amely ma már nem csupán a parkettek és parfümök önfeledt, cinikus világába, de a kemény mindennapi munkás szervezett társadalmában, sőt faragott székely kapuk vasárnap délutáni mesemondó lócáin is kedvenc témájává vált már a szárnyalni nem tudó lelkek tagadásának; — hogy a vallás, amely egyedül állott egykor az emberi érdeklődés középpontjában, ma mindinkább háttérbe szorul a fel-feltörő napi gazdasági, politikai, szociális és faji kérdések mellett s végleges eltűnése csak idő kérdése? Higyjük-é, hogy a vallás, amely régen egyetlen hatalom volt mindenben, — szokás, törvény, erkölcs a családban, forma-stilus a művészetben, líra a költészetben, igazság és világosság a tudományban, sőt jó ideig maga volt a politikai hatalom is, ma elveszítette régi tekintélyét s szomorú vergődésben utolsó haláltusáját vivja s mindazok a nemes törekvések, amelyek új erőt adni, beléje új életet lehelni akarnak, csak meddő kísérletezések csupán, nem lesz gyümölcs a fán, melynek nincsen már virága?!

De hát akkor minek a templomok? Csak azért csupán, hogy fonnyadó, elhervadt, elvirult virágok költséges melegágyul, virágházul szolgáljanak? Kiért a templom, miért kiért a benne elzokogott melletverő bünbánat, a fényes papisegédlettel mondott mise, a litániás ceremonia, a zsoltárok szárnyain szálló áhitat, vagy az újéletre indító halk, csöndes, vagy szótlán néma emberi magába-szállás? Az Istenért-é, vagy az emberért? Isten lakja-é a templomokat, vagy az embernek, az ember jobbálevésének szent aziluma, áldott menedékhelye? A huszadik század gyermekének e fel-felvetődő nagy kérdésekre feleletet kell adnia, hogy micsoda neki s minő szerepet tölt be életében a templom?

Külsejét illetőleg: a templom a legelső embernek, a nagy

természet volt, az ő ezernyi ismeretlen titokzatos erejének félelmetes megnyilatkozásában. Jákobnak egy durva kő, Mózesnek Hóreb hegyén egy csipkebokor, a sinai magaslat ormótlan sziklái között szállongó köd, Ilyésnek egy nyirkos barlang s a kereszténységnek a katakombáktól a remek bazilikáig fejlett építészeti műremekek.

És a különböző teológiai hitfelfogásokban? Rómának hely, hol a feltámadott Krisztus Istennek fia, az oltári szentségben élő Isten lakozik, akinek ottvaló lakása a templom minden dicsősége, aki által, akin keresztül egyedül lehet eljutni az Atyához s így a templom a legbiztosabb, talán az egyetlen hely, hol az ember mindig állandóan, önmaga egyedül, liturgus s előírott liturgia nélkül is találkozhat az Istennel.

Luthernek szent hely, ahol a templomi liturgia alatt az örökkévaló Isten mindig jelen van, hogy a szent ige prédikálásában s a sacramentumok kiszolgáltatásában üdvözítő kegyelmét közölje az emberrel.

Kálvinnak Béthél, Istennek háza, ahol az Isten maga közli az ő szuverén akaratát az ige magyarázásában.

Mindezek a templomot illető különböző teológiai felfogások egyben mindannyian megegyeznek: abban ugyanis, hogy az Istennek a templomokra szüksége van, hogy a templomok első helyen Istenért volnának; Isten a templomot választá lakhelyül, Isten az ő üdvözítő kegyelmét a templomokban közli, ahol a liturgikus szolgálat alatt, a sacramentumok kiszolgáltatásában mindig jelen van, — Isten a templomokban közli az ő megfélebbezhetetlen akaratát az ige magyarázásában.

A mi templomaink, az unitárius templom, mindezeknél másabb. Külsőjében lehet hasonló a többi máshoz, a benne végzett liturgikus szolgálat némely részében is lehet azonosság; de magának a templomnak más a célja, más a rendeltetése, más a hivatása, nem az Isten, az ember szolgálatában. A mi templomaink nem az Istenért vannak, akinek semmire szüksége nincsen, a mi templomaink — éppen Isten által kijelölve — az emberért vannak, hogy az ember magasbatörő tisztább vágyainak megindítóit, az emberi élet földi megszentelődésének melegágyait, bukásában és süllyedésében is a visszatérés, az ujrafelemelkedés nagy mennyei felkiáltó jelei legyenek! — Istenem, csak az egykor hatalmas Izrael lelkéből is mennyi emberi lelki szépséget, mennyi emberi lelki nagyságot, ön-

megtagadást, áldozatkészséget, boldog gyönyörűséget váltott ki a templom, Salamon dicső temploma; mekkora hűséget, ragaszkodást, kitartást a lerombolt templom, nem felejthető emléke a babyloni vizek mellett siró, rab nép lelkében: — „ragadjon inyemhez a nyelvem, felejtkezzék el én róllam az én jobb kezem, ha elfelejtkeznék róllad Jeruzsálem, Jeruzsálem.“ És mekkora önfeláldozást, csüggedetlen reménységet, az egyik kezében kardot, a másikban vakoló kanállal templomot építő zsidó férfiak és asszonyok szive mélyén! Ábrahámot a legnagyobb áldozatra és önmegtagadásra, Jákóbot csüggedésében is új nagyság keresésére. Mózes egy nép szomorú sorsának áttérésével egy nagy emberi hivatás meglátására, a názárethi gyermeket már 12 éves korában is a mennyei atya dolgaival való foglalkozásra, mind-mind a templom hangulata, áhítata, szentsége, ihlette és vezérelte.

Kimondom hát, hogy nem, nem az Isten lakozik a templomokban, akit az egek egei be nem foghatnak, nem az Isten örökkévaló dicsőségének hirdetésére szolgál a templom, hiszen az egek hirdetik a nagy Isten dicsőségét, *az unitárius templom az emberért van, az ember megszentelésére szolgál, az emberi tökéletesedés nagy, mennyei elhívásának áldott mementója, emlékeztetője!*

A mi templomaink nem a mindenütt jelen való fenséges Istennek lakóházai! Az ember tisztább érzései, szentebb gondolatai, nemesebb vágyai, igazabb elhatározásai lakoznak a templomokban, mit kézzel csinál az ember! A mi templomainkba nem lehet beleüríteni az Isten végtelen fönségét, a mi templomaink az ember magáraeszmélésének, megtévelyedései megismeréseinek, megjobbulni akarásának és megszentelődéseinek áldott menedékhelyei!

És ezzel feleletet is adtam a felvetett kérdésre, hogy minő szükségletet tölt be az ember életében a templom?

Nem, nem az Istennek van szüksége a templomokra, kinek temploma a nagy mindenség, az el-elbukó meg-megtévelyedő, de a magábaszállás szentebb percein jobbik részével mégis mindig felemelkedni, megszentelődni akaró embernek van és lesz mindig szüksége a templomra.

Igazán jól cselekedtél ezért braşovi unitárius gyülekezet, amidőn templomot építettél, légy áldott benne-érette!

Taar Géza.

A braşovi unitárius egyházközség megalapítása, küzdelmei és célhoz jutása.¹

Amikor először léptük át ennek a hajléknak küszöbét, abban a meggyőződésben tettük, hogy: „Akik biznak az Urban, azoknak erejük megújul; szárnyakkal magasra repülnek, mint a saskeselyű; futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg.“

Ennek a tudatnak biztató ereje vonul végig a braşovi unitárius egyházközség egész történetén, amely ma már félszázadra néz vissza. Ha korábbi időkből a szójhagyomány mellett volnának megbízható történeti adatok egyházközségünkre vonatkozólag, azok is bizonyára e hitről beszélnének. A történeti kutatás azonban még nem hozta napvilágra a braşovi unitárius egyházközség régebbi történetét. Ferencz Józsefnek „Unitárius Kis Tükör“ c. egyháztörténeti művéből csak annyiról értesülünk, hogy a 18-ik század egyházi elnyomatása és vallásos erőszakoskodásai között 1777-ben a braşovi unitárius templomot is erőszakkal elvették. Ha templom volt, egyházközségnek is lennie kellett. 1885-ig azonban még a hagyomány is keveset beszél az unitáriusokról Braşovban.

1885-ben Lőfi Áron belini lelkész a treiscauni kör eseprese és Kiss Sándor sântionluncai lelkész, egyházköri jegyző vezetése mellett megalakult Braşovban a leányegyházközség és egyelőre a belini anyaegyházközséghez, majd a sâncraui, később a chichişi anyaegyházközséghez csatlakozik.

A leányegyházközség első gondnoka Veress György, jegyzője Killyéni Endre, első presbiterei Csiki Miklós, Nagy Áron és Mikó Elek, egyházi a ma is élő Nagy János, jelenleg tb. keblitanácsos.

Legelső lépésnek tekintik a hivek összeírását, ami 1886-ban 102-öt tesz. Eleinte lassan indul az élet, rendre mind elevenebb lesz. Az egyházi élet lelke Veress György gondnok és Killyéni Endre jegyző, polg. isk. tanár, kit az egyházközség nagy kárára

¹ Felolvasva a templomavatási ünnepélyen.

pár év múlva Fiuméba helyeznek s csak évek múlva kerül vissza, akkor is Satulungba. Istentisztelet céljára a református testvérek engedik át Hirscher-uccai imaházukat. Csakhamar az áldozatkészség jelei is mutatkoznak. 1887-ben Nagy Áron és neje, Benedek Sándor és neje, Veress Györgyné egy-egy urasztali terítőt ajándékoznak s az iskolai év végén az iskolás növendékeknek jutalomkönyveket adnak. 1888-ban a belini egyházközség urvacsorai pohár beszerzésére 60 frtot szavaz meg és Ungvári Lajos urvacsorai tányért ad. 1889-ben Veress György gondnok cinkannát és tányért, 1894-ben Benedek Lajosné sz. Biró Katalin urvacsorai poharat.

1888-ban Ferencz József püspök Dr. Boros György teol. tanár, jelenlegi érdemes püspökünk és többek kíséretében meglátogatja az ujonnan alakult leányegyházközséget és püspöki vizsgálatot tart, ami biztatást ad a hiveknek és lendületet az egyházi életnek. A püspöki vizsgálat a leányegyházközségnek 23 frt-jába kerül, amit Ferencz József a sajátjából 25 frt összegben megtérít.

1889-ben Veress György és Killyéni Endre vezetésével megtartják az első műsoros táncestélyt az Oroszlán-vendéglő kert-helyiségében, melynek tiszta jövedelme 102 frt 60 kr. A hivek önkéntes adózása mellett ez az összeg veti meg az egyházközség anyagi alapját. Ezek a műsoros estélyek aztán a hivek buzgó rendezése és közreműködése mellett évről-évre ismétlődnek az Európában, No. 1-ben s más helyeken, melyeken a magyarság előkelőségei is résztvesznek. Ebben az időben épül a ref. templom, melynek építése céljára az estélyek jövedelmének felét vagy bizonyos részét átengedik, később az orgona céljára teszik ezt.

1892-ben felmerül a lelkészi állás szervezésének kérdése, s ezzel egy imaház létesítésének a kívánalma. 1894-ben először rendezik e műsoros estélyt kimondottan templomépítés céljára. 1897-ben megújul a vágy a rendes papi állás után. Ezekben az időkben az egyházközség önállósítása napirenden van, amit Veress György gondnok 1900-ban a köri közgyűlésen is sürget. Ekkor a vagyon csaknem 2000 frt. 1902-ben a lelkésznek természetbeni lakást ígérnek. 1903-ban papilakás és imaház vásárlására a gondnoknak felhatalmazást adnak. Főhatóságtól anyagi és erkölcsi támogatást kérnek. Városhoz telek átengedéséért kérést adnak be. A város a magyar evangélikus templommal szemben levő üres teret, ahol most a Baiulescu-féle ház áll, kilátásba is helyezi, de

bizonyos kerítési feltételek miatt az ügy abbamarad. 1905-ben Beliniből kérnek kölcsönt, 1906-ban és 1907-ben a főhatóságtól sürgetnek nagyobb összegű segílyt.

Veress György gondnok 1908 dec. 19-én meghalt. 23 évig volt gondnok páratlan buzgósággal, lelkesedéssel, fáradhatatlansággal. Halála nagy veszteség az egyházközsége. Arcképét az egyházközség megfestette hálája jeléül. Utódja Ungvári Lajos lesz, pénztáros Benedek Lajos, jegyző Török Sándor. Killyéni Endrét, aki Fiuméből visszakerült, örökös tb. főgondnokká választják. 1909 aug. 29-én az Egyházi Főtanács Braşovot anyaegyházközségnek nyilvánítja. Állandó lelkész beállítására lépések történnek. Az egyházközségi vagyon ekkor a 10.000 koronát meghaladja.

1910 év elején Ferencz József püspök Veress György aitamarei lelkészt, az egykori lelkes gondnok fiát nevezi ki első rendes lelkésznek. Március 20-án maga Ferencz József püspök iktatja be állásába az első rendes lelkészt. A püspököt Clujról többen lekísérik s a helybeli és vidéki érdeklődők nagy száma jelenlétében igen szép ünnepély keretében történik a beiktatás. A hangulat az egész magyarság életében, sőt azon túl is felette kedvező az egyházközség jövőjére nézve.

A kedvező hangulatot azonban nem tudják kihasználni. Addig is, míg templomot lehet építeni, házat akarnak vásárolni, amiből nem lesz semmi. Veress György 3 és félévi szolgálat után távozik állásából. Az ismeret okok miatt ez nagy zökkenőt, anyagi és erkölcsi visszaesést jelent az egyházközség életében. A biztató légkörnek jó időre vége. Másfél évig a lelkészi állás nincs betöltve. Templomozás és hitoktatás beszolgálással oldódik meg. Az egyházközség vezetése ekkor Dr. Vernes István kir. ügyész, ideiglenes gondnok kezében van, aki hagyományos unitárius hitbuzgósággal a hivesek teljes bizalma mellett igen nagy szolgálatot tesz az egyházközségnek.

A jelenlegi lelkész, e sorok írója, az egyházközség egyhangú választása alapján 1915 május 9-én foglalja el állását. Dr. Boros György, ma egyházunk Főpásztora, akkor főjegyzője iktatja be. Mint jellemző mozzanat emlithető, hogy Ferencz Istvánné egyháztag ekkor ajándékoz keresztelőkannát és tálcát, mintha e jelképben a lelkész és hivesek összetartását, közös munkásságát akarta volna kifejezésre juttatni, mint mulhatatlan szükségét a jelenre és jövőre vonatkozólag.

Már 10 hónapja, hogy a világháboru minden részről óriási erőfeszítéssel foly, mikor az új lelkésszel az egyházközség új élete kellene kezdődjék. Ezekben a napokban volt a Kárpátokban a gorlicei áttörés, mely az itthon aggódók szívében is némi bizalmat ébreszt. A mozgalmasabb egyházi életet azonban korlátozzák a viszonyok, mert minden figyelem, áldozat és erőkifejtés a háborué. Az egyházközség életében éppen úgy, mint a harctereken és családi életben romokon járunk. Nehéz a helyzet, nagy a feladat. Az egyházközségben akkor kellene új életet kezdeni, mikor mindenütt inog a föld az emberek lába alatt. Mégis a csalódásból ki kell emelni a lelkeket, jövőt kell ígérni. Akik távoli harmezőkön s még életben vannak, azokat az egyházzal összeköttetésben kell tartani és megéreztetni, hogy hitünk és egyházunk jövőjével szemben van bizalom.

Háborus viszonyok meglepetései és forgandó szerencséje közben határozza meg a Kebli Tanács újból 1916 április 9-én tartott gyűlésében, hogy az egyházközség alapjainak a lerakásához hozzákezd és a várostól templomépítésre helyet kér. A maga részéről a következő négy helyet jelöli meg: a régi gázgyár területe, hol most a tűzoltólaktanya van; a Postarét eleje, hol most a Kereskedelmi és Iparkamara székháza áll; a szász temető melletti üres telek, hol most a g. kath. templom épült; a magyar evangélikus templommal szemben a posta mögött elterülő üres tér, hol a Baiulescu-féle ház épült.

A város a háborus viszonyok s különösen a közbejött szomorú emlékű menekülés miatt a kérést csak 1917-ben tárgyalta. Kijelentette, hogy telek adományozására hajlandó, de a megjelölt területek közül egyiket sem helyezte kilátásba, azzal indokolta meg, hogy azok más célra kellenek. Felajánlotta azonban a Kut-u. elején a r. kath. temető előtt levő üres telket, melyet az egyházközség köszönettel elfogadott, miután személyes közbenjárásra is azt a felvilágosítást kapta, hogy a város mást nem tud adni. A kívánt alap- és homlokrajzot az egyházközség Pákey Lajos cluji építész-mérnök tervei alapján még ebben az évben bemutatta. A város a tervek ellen némi kifogásokat tett, ami abból származott, hogy Pákey Lajos a telket nem ismerte, csak helyszinrajz és szóbeli tájékoztatás alapján dolgozott. Minthogy a telekkönyvelés az említett rajzok elfogadásától függött, ez a körülmény az átírást

hátráltatta. 1918 július 12-én Pákey személyesen Braşovban járt s a városi építési bizottsággal megbeszélést folytatott, melynek alapján az átengedendő terület is szabályosabb alakot nyert. A háborús viszonyok között az új terv késett. A magyar imperium alatt a templomtelek nem jutott az egyházközség birtokába. A forradalom és imperium változás ideje nem volt alkalmas arra, hogy a kérdést napirenden lehetett volna tartani. Közben Pákey meghalt.

A román impérium első pár évében a légkör nem volt alkalmas arra, hogy a telek ügyével foglalkozni lehetett volna. Ez idő alatt az egyházközség minden erejét a Templomalap gyarapítására fordította. A három év előtt még csak 800 koronát kitevő Templomalap 1919-ben 7373 koronára emelkedett. 1920-ban az egyházközség a megyei alispáni hivataltól helybeli társadalmi gyűlésre engedélyt kapott. Nemsokára megalakult a Nőszövetség, 37 egyháztagnak, inkább nőknek, 47 gyűjtőívén rövidesen 21.562 koronával gyarapodott a Templomalap. Ugyanebben az évben egy műsoros táncestélyből s más kisebb estélyekből 27.061 korona jött össze, ami az egyesek adományát is beleszámítva egyetlen esztendőben mintegy 50.000 koronát jelentett. Ez az összeg a pénzbeváltással felére csökkent. De ezzel indult meg nagyobb mértékben a Templomalap megteremtése. Ekkor kezdődnek a műsoros estélyek, majálisok, tea- és vallásos estélyek, szeretetvendégségek vendéglőkben és magánházaknál és folytatódnak minden évben egészen a mostani időkig. Legnagyobb baj, hogy nincs sehol egy talpalattnyi hely, melyet magunkénak mondhatnánk, hol megbeszélésre, gyűlésekre összejöhetnénk. Nemcsak templomot, hanem gyűléstermet is minden egyes esetben kölcsön kell kérnünk.

Különösen az egyházközség létének a megalapozása, de ez a helyzet is sarkalja az egyházközséget, hogy a kedélyek izgatott hullámvásának némi csillapodása után 1922-ben újból lépéseket tegyen a városnál a templomtelekért. A város kedvezően határoz, amennyiben megújítja korábbi állásfoglalását, mely szerint a r. kath. temető előtti helyet díjmentesen átadja az egyházközségnek templom, paplakás és más hivatalos helyiségek építésére. A bizalom erősödik, a kivitelre mind nagyobb erőfeszítés történik. A Kebli Tanácsi és közgyűlésben a hivek részéről tekintélyes megajánlások hangzanak el. Lelkész felkeresi a hiveket otthonukban

és áldozatra szólítja fel őket, akik az első szóra mintegy 80.000 lejt ajánlanak meg. Kormányengedéllyel gyűjtőivek mennek több száz példányban, nemcsak helybe, hanem vidékre is, pénzintézetekhez, gyárakhoz, vállalatokhoz, egyházközségekhez és magánosokhoz. Ekkor iratja jegyzőkönyvbe Kádár Sándor akkori pénztáros, hogy nejevel való megegyezés alapján két harangot ajándékoz, aminek teljesítését halála esetére örököseinek is meghagyja s amit özv. Kádár Sándorné a legnagyobb készséggel teljesített is. Ekkor ajánlja fel Dobra Dénes r. kath. vallásu létére unitárius vallásu feleségével Oláh Máriával együtt az Urasztala elkészítését, ami szintén idejében megérkezett templomunkba. A lelkész hónapokon át vasárnapról-vasárnapra más és más egyházközségbe megy, hogy prédikálás útján a templomokban hívja fel a figyelmet a braşovi templomépítésre s annak nyomában gyűjtést rendezzen a kormányengedély alapján, mert a városi határozat szerint a megszavazott telken öt esztendőn belül építeni kell. Így keresi fel Ormenişt az onnan származó Gocsman Béla és társai kíséretében, Bodogaia-t, I. G. Duca-t, Simoneşti-t, Medişor-t, Nicoleni-t stb. Egyesek szülőfalujukba mennek, nevezetesen Fazakas József és Fazakas Zsigmond Aita-Mare-ra, István Sámuel Cobăteşti-re, Gagyi Dénes Filiaş-ra, néhai Szabó Dénes Belin-be, Székely Sándor Racoşul de Sus-ra, kik mind nagyobb összeggel térnek vissza. Sok helyen az egyházközségek maguk gyűjtenek és sietnek beküldeni a gyűjtés eredményét. Alig van egyházközség, amely részt ne vett volna a braşov-i templomépítésben. A szétküldött felhívásokra is igen sok helyről, idegenektől is, napról-napra érkezik a kisebb-nagyobb adomány. Ezen az uton a helybeli estélyek jövedelmével együtt évente átlag mintegy 100.000 lejjel gyarapodik a Templomalap.

A telek átadása elé azonban ismét akadály gördül. A városi határozatnak akkor még a vármegyén is át kellett mennie. Hosszabb időt vett igénybe, míg a vármegyei tiszti ügyész és vármegyei főjegyző aktái közül a városi határozatot ki lehetett ásni s véleményüket megszerezni. A vármegye a városi határozatot nem hagyta jóvá, ismét arra hivatkozva, hogy a szóban levő hely más célra kell. De utasította a várost, hogy jelöljön ki más helyen templomépítésre alkalmas helyet. A város, mint tulajdonos újabb egyhangu határozatban állapította meg, hogy neki nincs tudomása

arról, hogy ez a hely más célra kellene. Ő más telket nem adhat, mert nincs, ezt azonban adja.

Közben az Averescu-kormány a város belterületén levő összes üres telkeket kisajátította, amibe természetesen ez is beleesett. A kormánynak e lépését maga a város fellebbezte meg. De eltartott három-négy évig, míg a felszabadítás megtörtént.

Mialatt a telek ügye így huzódott, az egyházközség a Templomalap pénzének reális elhelyezésén gondolkozott. Leginkább házat szeretett volna venni, melyben legalább a lelkészi lakás és az iroda, esetleg ideiglenes imaház elhelyezhető volna. Egyelőre több irányu próbálkozása ellenére sem talált megfelelőt, amihez anyagi erejét is szabhatta volna és a célnak is megfelelő volna. 1925 év elején a Templomalap vagyona megközelítette a 400.000 lejt. Május hóban néhai Kádár Sándor, az egyházközség akkori buzgó pénztárosa, ki az egyházközség kiépítését nagyon szíven viselte, lelkész, Fazakas József, Fazakas Zsigmond és Tellmann Béla jelenlétében előadta, hogy a Rózsatér 10. szám alatt levő emeletes házat 700.000 lejért meg lehet venni és meg kell venni. Említettek helyeslése mellett a lelkésznek 50.000 lejt adott a kezébe, hogy még másnap utazzék a Beclean községben (Someș m.) lakó tulajdonoshoz s a házat előlegezze meg. Ha az egyházközség a vásárt nem hagyná jóvá, ő a házat magának megtartja. Lelkész utközben az egyházi főhatósággal is megtárgyalta az ügyet s az egyházi főhatóság közvetítésével, elsősorban Kovács Kálmán akkori püspöki titkár támogatása mellett 400.000 lej magánkölcson nyeresére is biztatást kapott. Ezt a kölcsönt a hiányzó vételár, átírás és javítások költsége tette szükségessé. A vásár megtörtént. Ezzel azonban már az első évben a tőke törlesztése mellett 64.000 lej évi kamat terhe nehezedett az egyházközségre. Az egyházközség és a főhatóság a vásárt jóváhagyta. Öt-hat év alatt a kölcsön kamataival együtt vissza volt fizetve s a ház tehermentesen állott. Elsősorban Kádár Sándornak volt köszönhető, hogy határozott föllépésére a sok verejtékkel összehozott pénzt ingatlanba fektetjük s majd annak értékesítésével az építkezésre gondolni lehetett. Ha ő nem elég bátor és határozott ember, ha nem tartja az egyházközség jövő érdekét szem előtt, ha nem vállalja jóvánemhagyás esetén a ház megtartását, ennek a templomnak az építése talán nem indulhatott volna meg, mert a sok küzdelemmel összegyűjtött

pénz a gazdasági romlás idején mind bankban veszett volna. Kádár Sándor érdeme ebben a bátorságban és határozottságban van, ami a braşov-i egyházközség tagjai között, sajnos mindig hiányzott. Ő előrelátó volt. Fájdalom nem érhetette meg a kivitel örömét. 1929-ben időelőtt eltávozott az élők sorából. Emlékét nemcsak a tornyunkban levő két harang zengi, hanem az építkezés lehetőségének előkészítése is beszél róla időtlen-időkig.

A házvásárral szerencsénk volt, mert a pénz esetleges elértéktelenedése miatti gondunk megszűnt, de a lelkészi lakás, iroda és gyűléstartás helyének kérdését egyelőre nem tudtuk megoldani. A lelkészi lakás céljára szánt részből a lakót nem sikerült kitelepíteni. Szinte két évig kellett várnunk, míg az emeleti rész felszabadult, s a lelkészi lakást iroda, gyűlésezés és hitoktatás céljára is használhattuk. A földszinti részből a lakó megegyezés alapján kiköltözött, de a hatóság észrevette s mint tiszta égből a villám, váratlanul reánk csapott, lefoglalva az egész földszintet egy kapitány részére, aki nevetséges összegért több, mint két éven át akadályozott abban, hogy hivatalos helyiségeket rendezzünk be. Végre lelépési díjért szabadultunk meg tőle. Ettől kezdve van lelkészi irodahelyiségünk, gyűléstermünk, mely most már ifjusági összejövetelek céljára is szolgált, van az egyházfinak lakása s az 1929-ben szervezett segédlelkészi állással kapcsolatban lett a segédlelkésznek egy kisebb külön lakószobája.

Már 1930-at irtunk, mikor a kormány a belvárosi kisajátított üres telkeket a városnak visszaadta. Ekkor az egyházközség újból sietett kérést adni be a városi tanácshoz a templomhelyért. Ha sokszori csalódás és nem egyszer kilátástalannak látszó várakozás fűződött is ehhez a kérdéshez, az egyházközség nem akart végleg lemondani a reményről, hogy mégis sikerülni fog ingyen telekhez jutni, ami az építkezés lehetőségét nagy mértékben elő fogja mozdítani. Mert a város sohasem mondta, hogy nem ad telket. Sőt mindig egyhangulag hozta meg kedvező határozatát a telekadoományozásra vonatkozólag. Ez alkalommal is, most már negyedszer, a mindig mellettünk álló Dr. Szele Béla magyarpárti elnök és városi tanácsos fáradhatatlan közbenjárása, önzetlen pártfogása és vezetése mellett hosszas szorgalmazás után a város ismét egyhangulag határozta meg a r. kath temető előtti tér átengedését 1084 nagyságban. A baj azonban újból bekövetkezett, pedig már biz-

tosra vettük, hogy veszedelem nem fenyeget. A határozatra vonatkozó fölebbezési határidő lejárt utolsó napján 7 tiszt és 3 ügyvéd meglepetésszerűleg fölebbezést adott be azon a címen, hogy kisebbségi egyházaknak osztogatja a város az üres telkeket, de nekik nem tud adni. Különösen az ügyvédek által aláírt fölebbezésben meglepően valótlan megállapítások szerepeltek. Most a fölebbezők leszerelésére indult meg a munka. Kulturemberek közbenjárására, kik a vallásban az erkölcs alapját s a lelki haladás biztosítékát játszották, csakugyan sikerült is aránylag rövid idő alatt elérni, hogy a 7 tiszt és 2 ügyvéd minden ellenszolgáltatás nélkül visszavonták fölebbezésüket. A megmaradt egyetlen fölebbező, Dr. Bogdan Filimon ügyvéd miatt több mint egy évi fölebbezést visszavonó reménykedés, próbálkozás és halogatás után az ügy a cluji Helyi Fölebbezési Bizottság elé került, hol a városi határozatot Dr. Voicu Cornel akkor h.-polgármester, később választott polgármester és Dr. Abrudbányay Géza cluji ügyvéd igen hatásosan védték, minek következtében a bíróság a fölebbezést tényleg elutasította. Dr. Bogdán Filimon tovább nem fölebbezett s így az adományozás 1932 év végén jogerőre emelkedett. Abban a hitben voltunk, hogy ennek a nagy kitartást és türelmet igénylő várakozásnak megérett a gyümölcse. A még hátralevő keserű levest előre nem izlelhattuk, tehát a legjobb reménységgel hozzáfogtunk célunk valószínűsítéséhez. Az 1933. év a telekkönyvelés keresztülvitelével, az építkezési tervek elkészítésével és engedélyezésével telt el, valamint a Rózsa-téren levő, a Templomalap tulajdonát képező ház eladásával, ami nélkül az építkezést megkezdeni nem lehetett. Kissé vontatottan ment a dolog, mert minden lépésnél a fölebbezési határidő leteltét bevártuk, nehogy az utolsó pillanatban meglepetés érjen. Így tettük meg az első kapavágást 1934 április 24-én s indult meg Kós Károly okl. építész tervei alapján Gartner Demeter Utódai Muli és Roth cég vállalkozásában az építkezés szabályszerű hatósági engedély alapján, melyet éppen Dr. Bogdán Filimon írt alá, ki akkor a törvényesen választott városi tanács feloszlata után a Városi Időközi Bizottság elnöke volt. Április hó 29-én nagy és szép, lélekemelő, az arcokon az örvendezést sugárzó ünnepség keretében, az egyházköri esperesi vizsgálószerk, a város és a különböző felekezetek képviselőinek jelenlétében és nyilvánosan elhangzott jókívánságai mellett emlékmű elhelyezésével az alapkö

letétezt s a munka zavartalanul folyt egészen május 8-ig, mikorra már a beton alap a föld színéig emelkedett s mintegy 200.000 lejt képviselt. Ekkor olyan dolog történt, ami valószínűleg páratlanul áll a templomépítések történetében, s ami méltán rendítette meg az unitárius egyházon túl is sokaknak a lelkét. Nagy bucurești lapokban cikkek jelentek, hogy Braşov belvárosában magyar unitárius templom épül, ami megengedhetetlen, mert sérti a román nemzeti érzületet stb. Táblabírák, ügyvédek, mérnökök és mások tiltakozó aláírásokat adtak be a polgármesterhez és Dr. Bogdán Filimon a lapokban is szó szerint közölt hosszabb táviratot küldött a belügyminiszterhez, hogy a közvélemény fel van zudulva az unitárius templom építése miatt s kéri annak beszüntetését. Május 8-án este fél 8 órakor a városi tanács hivatalosan írásban értesítette a lelkészi hivatalt, hogy a belügyminiszter táviratilag elrendelte az építkezés beszüntetését. Minden indoklás s mind e mai napig hiányzó magyarázat nélkül. Lelkész már délelőtt telefonon értesítette volt az egyházi főhatóságot a bekövetkező botrányról és közbelépést kért. A beszüntető irás kézbesítése után pedig azonnal írásban hívta fel a vállalkozókat a munka félbehagyására további intézkedésig. Mielőtt másnap reggel az értesítés a vállalkozók kezébe jutott volna, Dr. Bogdán Filimon reggel 6 órakor 15–20 rendőrrel személyesen jelent meg az építkezés színhelyén s a gyülekező munkásokat és fuvarosokat a rendőrök igénybevételével elzavarta a helyszínről. Képzeltető az a lelki állapot, mely az egyházközséget és a város népét hatalmában tartotta. Hihetetlennek látszott, hogy ilyesmi megtörténhessék. 9-én reggel megérkezett a belügyminiszteriumból egy inspektor, aki az unitárius vallásnak még hírét sem hallotta és az egyházi főhatóság képviseletében Rázmán Mór s.-lelkész. Az inspektor vizsgálatot tartott, tájékozódott, elfogult magatartását nem leplezve. Az egyházközség nevében részletes tiltakozó táviratok mentek a miniszterelnökhöz, belügyminiszterhez és vallásügyi miniszterhez.

Ki tudná leírni azt a nagy csalódást és megdöbbenést, mely az imént még olyan szívből örvendező és nagy áldozatkészséget mutató hivek lelkét eltöltötte, amikor olyan hosszas, sokszor már türelmet vesztett várakozás, olyan nagy és kitartó küzdelem után a zöldelő vetést máról holnapra tönkretette a hirtelen

és váratlanul jövő tavaszi fagy. Hiábavaló volt a Bucureştibe járás és napokig tartó kilincselés; hiábavaló volt az eredeti hivatalos okmányok felmutatása alapján a miniszteri megnyilatkozás, hogy nekünk igazunk van. Pár hét múlva írásbeli tiltakozásunk ellenére hatósági intézkedés alapján beföldelték a félbehagyott építkezést s rövid idő alatt fű nőtt azon a helyen, hol ma is a beton alapban emlékokmány hirdeti, hogy ott unitárius templom épült.

Az egyházközség vezetősége még ekkor sem adta fel hitét, hogy minden jóra fordulhat, bár a hivek lelkében a lehangoltság és elkeseredés határtalan volt. Az áldozatkészség egészen megszűnt. Az egyházközség az igazság győzelmével biztató harc helyett a békesség útját választotta, mert a belügyminiszter közben még arra is felhívta az illetékes hatóságot, hogy indítsa meg az eljárást a telekadományozás megsemmisítése érdekében. Éreztük, hogy ez csak ijesztgetés akar lenni, mert végeredményében a törvény még a miniszteri utasításnál is erősebb. Megindult tehát az ügy békés rendezésére a munka. Itthon Dr. Szele Béla eléggé meg, meg nem hálálható segítségével a városnál, Clujon a Püspök urnak Lăpedatu vallásügyi miniszter ural való találkozása és többszöri memorándum átadás által, Dr. Abrudbányay Ede, Dr. Willer József és Szabó Béni országgyűlési képviselők bucureşti közbenjárása mintegy $\frac{3}{4}$ esztendei kitartó, erélyes magatartás után sikerült olyan telekcserét kieszközölni, melyből az anyagi kár is körülbelől megtérült, a réginél nagyobb telek maradt s amely elhelyezkedés szempontjából is megfelelő, bár a korábbi teleknél félreesőbb helyen fekszik. De az erkölcsi kárt, a lelki csalódás fájdalmát, a megdöbbenés leverő hatását még ma sem hevertük ki.

A telekcserre jogerőre emelkedése után az egyházközség Halász Kálmán helybeli okl. építészt bizta meg az új tervek elkészítésével. Rendre a bizalom kezdett visszatérni, az áldozatkészség is jelt adott magáról, de a korábbi építkezéssel kapcsolatban megindult és szükséges mértéket többé nem érte el. A bemutatott s az egyházközségen kívül az egyházi főhatóság és város által is elfogadott és jóváhagyott tervek alapján az építkezés egészen csendben, minden ünnepség nélkül 1935 július 1-én újból megindult. Az építkezés megkezdésekor és folyamán is időnként különböző riasztó hírek felbukkantak, de zavart nem okozott semmi. November végén a lakásba és irodai helyiségbe beköltöztünk, 1936 ja-

nuár 26-án nagyobb szabásu háziünnepély keretében a templomot és tanácstermet is használatba vettük.

Most már készen van, hónapok óta használjuk és érezzük, hogy végre mi is itthon vagyunk. Az ünnepi- és alkalmi beszéd már elhangzott. Főpásztorunk ihletett ajka percek mulva hivatalosan is fel fogja avatni. Most már mint múltó emlék él lelkünkben, hogy több bucurești nagy napilap az építkezés befejezése után, sőt a napokban is igaztalan módon és általunk soha nem gondolt célzatossággal, ráfogással újból és újból zavart igyekezett támasztani építkezésünkkel kapcsolatban, de célt nem ért. Bizunk benne, hogy a felavatási ünnepélyel a zavarkeltés ideje is elmulik. S mi nyugodtan jöhetünk ide és zavartalanul imádkozhatunk felavatott templomunkban, melynek építkezési stílusa s általában a kivitel első látásra és külső formájában talán sokaknak szokatlan, de belsejében nekünk már az első pillanattól kedves és kellemes, hasznos és anyagi tekintetben is megnyugtató. A tervezés mellett az építkezés ellenőrzését is Halász Kálmán végezte. Vállalkozók voltak:

1. a kőmives- és ácsmunkára Gonda Emil mérnök és Torday Lajos építőmester közösen; az ácsmunka egyrészét Csomor Dénes végezte;

2. bádogos-, csatornázási- és vízvezeték munkára Kósa Joachim;

3. asztalos munkára Lieb és Cserei társasztalosok; a templomi berendezés asztalos munkáját Kovács és Gocsman társasztalosok végezték; a szószéket és mellette levő üléseket, valamint a szószék-koronát Blösz Károly készíttette;

4. a mázoló munkára Szántó Lajos;

5. a szobafestő munkára Románszky István;

6. a lakatos munkára Holly Károly mesterek;

7. az üvegezést az Üvegudvar;

8. a parkettezést Kocsis A. és Fiai cég;

9. a villanyfelszerelést Ferencz Károly végezte;

10. a cserépkályhákat Baranyay György rakta;

11. a lámpákat részben Velkens Konrád, részben Reményik Ede szállította;

12. kisebb munkát teljesített Nagy Lajos ács, Koch Gyula villanyszerelő.

A templomépítés céljára évek hosszú során történt önkéntes kegyes adományokat itt felsorolni lehetetlenség. Különb is azok nyilvánosan nyugtázva voltak, illetve lesznek. Itt csak azt említem meg, hogy 2 harangot özv. Kádár Sándorné ajándékozott boldogult férje emlékére. Az Urasztalát Dobra Dénes volt asztalosmester sajátkezüleg készítette s nejével Oláh Máriával ajándékozta. A szószék a mellette levő ülőhelyekkel a Nőszövetség áldozatkészségéből készült, valamint templomi szőnyegekről is a Nőszövetség gondoskodott, illetve fog gondoskodni. Özv. Németh Isvánné díszes urasztali takarót ajándékozott. Az Ifjusági Kör a tanácstermet rendezte be asztalokkal és padokkal. Ismétlem, hogy a pénzbeli kegyes adományok felsorolása órákat venne igénybe, melyek sokaknak hitbuzgóságáról beszélnek helyben és vidéken. És ki tudná eléggé értékelni azt a fáradhatatlan és lelkes munkát, mely az egyházközség gondnokai vezetésével a Kebli Tanács és Nőszövetség áldozatkészségét és egyházszeretetét hirdeti a hivek sokaságával egyetemben. Ki ne volna hálás azért, hogy unitárius testvéreink vidékről és egyházunkhoz nem tartozó emberek is kegyes adományaikkal rólunk olyan sokszor megemlékeztek? Még sem mondhatjuk, hogy adósság nélkül végeztük el az építkezést. Sokan erejükön felül is áldoztak, de sokan adományaikkal még mindig késnek, még helyben is. Bizunk benne, hogy ezek is jönni fognak s a templomépítés nagy munkájában a még vállainkra nehezedő teher hordozásában minket segíteni fognak.

Külön kell megemlítenem egyházi főhatóságunk erkölcsi támogatását, mely szerint a braşovi unitárius templomépítést egyetemes unitárius ügynek tekintette és segítségével mindig velünk volt; az egyházkör vezetőségét és népét, mely áldozataival előljárt; Dr. Kerekes István egyházközségi főgondnok irányító munkáját, Fazakas József volt, jelenleg tb. gondnok lelkes fáradhatatlanságát és példátmutató áldozatkészségét, valamint Bálint János jelenlegi gondnok buzgó működését, valamint Benedek Dénes lelkiismeretes kötelelességteljesítését. Hálával gondolunk mindazoknak lelkes közreműködésére, kik szóval és tettel előljártak, példát mutattak, s hitbuzgóságukról és egyházszeretetükről bizonyosságot tettek. Hála és köszönet minden munkásnak, minden áldozatot hozónak.

Itt is ki kell fejeznem mély hálánkat és köszönetünket a re-

formátus egyházközséggel szemben, mely eleinte imaházában, később templomában, nem egyszer iskolájában is otthont adott nekünk, nemkülönben a magyar evang. egyházközség iránt, mely szükség esetén mindig szívesen nyitotta meg templomát előttünk.

Ötven esztendő óta foly a munka, a küzdelem az egyházközség kiépítéséért, jobb jövőjéért, az „Otthon“-ért. Oh hányszor csüggedtünk el és hányszor elevenedett meg reménységünk!? Most nem a dicsekedés szavával beszélünk, hanem az isteni gondviselés iránti hálával nézünk a befejezett munkára s a megnyugvás érzésével vesszük ajkainkra. Annak nevét, aki sokszori csüggedésünkből időről-időre kiemelt, erőt adott, megsegített. Nem színezzük a küzdelmet, melyben részünk volt; nem hozakodunk elé a sokszori belső harccal, bár kedvet rontó ellentétekről is emlékezhetnénk. Nem tesszük, mert az alkotó munkában még a nagyok között is mindig voltak kicsinyeskedők s a kicsinyek is sokszor bizonyultak megértőknek, erőt adóknak. A feledés fátyola alatt bizalommal gondolunk a jövőre. Készülünk egyházközségünknek még ebben az esztendőben tartandó 50 éves jubileumára.

Legyen hála az Egy Igaz Istennek, ki a küzdelemben velünk volt; hogy a munkára erőt adott, vivódásainkban mellettünk állott, harcok vivására felbuzdított, az ellentétek és akadályok között erősen és egyenesen állani megtanított, a csalódásokban el nem csüggedni, a szükség pillanatában a keblünkben lakozó hit erejéről rendíthetetlenül bizonyoságot tenni, az eszméért harcolni s a megismert igazságért áldozatot hozni időről-időre fellelkesített, a türelemre és reménységre megerősített, az égő csipkebokor el nem homályosuló fénye mellett másokba is bizalmat önteni lehetőséget adott!

Lelki örömmel gondolok vissza a hosszú ideig tartó, de hitem szerint nem hiábavaló erőfeszítésekre. Ha tehát pillanatnyilag kissé megfáradva is, de lelkemben a hit meg nem fogyatkozó erejével, szemeimben az el nem titkolható, önkénytelenül előtörő örömkönnyekkel ismétlem a prófétai figyelmeztetést: „Akik biznak az Urban, azoknak erejük megújul; szárnyakkal magasra repülnek, mint a saskeselyű; futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg.“

Áldott az Isten, oh legyen mindig áldott!

Kovács Lajos.

Az unitárizmus lényege.¹

*Mélyen tisztelt ünneplő közönség!
Unitárius hittestvéreim!*

A braşovi unitárius egyházköztség örömnepéből az egyetemes egyház minden tagja részt kér magának.

Együttörvendezésünk annál őszintébb, mert éveken át aggodó lélekkel kísértük braşovi hittestvéreink megpróbáltatásait, sőt szerény erőinkhez mérten mi magunk is részesei voltunk annak a küzdelemnek, amelynek eredményeképen a braşovi unitárius hitélet saját hajlékhoz jutott.

Amikor meghatott lélekkel lépjük át ennek az immár felszentelt, új Istenházának küszöbét, szívünket a Mindenható Teremtő iránti hálaérzete tölti el nemcsak azért, hogy a mai örömnepet megérhettük, hanem hogy a mai ünnepig vezető megpróbáltatásokkal és kétségekkel teljes hosszú uton a braşovi magyarság az összetartásnak, a segíteni kész felebaráti szeretetnek és az áldozatos kölelességteljesítésnek annyi szép és követésre méltó példáját mutatta.

A Jézus szelleme találjon ebben a szent hajlékban örök tanyát...

Az Ő szelleme vezette el a hitet szomjazókat Istenhez, aki Világosság, a mindenséget betöltő Végtelen Lélek, a legmagasztosabb, amit ember elgondolni képes, Mindenható, Tökéletes, Szent és nekünk mégis szerető Édes Atyánk, aki irgalmas, jó és igazságos.

Ebben a hajlékban találjon mindenki menedéket, aki igaz szívvel keresi az Istent. A hit ereje áldja meg és emelje fel az elesetteket, vigasztalja a szenvedőket, bátorítsa a csüggedőket, tisztítsa meg és tegye nemesebbé az örvendezők örömét.

Legyen ez a hajlék a hit hajléka. Azonban hitét ne fitogtassa

¹ Előadva a braşovi templom felavatása alkalmával 1936. május 17-én az új templomban rendezett vallásos estélyen.

senki, mert a hit nem érdem, hanem áldás, Isten ajándéka, királyi jutalom azok számára, akik teljes szivükből és teljes lelkükből szeretik az Istent.

A hit a lélek ereje, amely által túlnő a test gyarlóságain, a hit a lélek szabadsága, amely által túlnő minden földi erőszak hatalmán.

Mi unitáriusok hiszünk mindazokban a vallási és erkölcsi igazságokban, amelyeket Jézus tanított. Azonban, amikor Jézus és az Evangelium szellemének vezetésére bizzuk hitünket és életünket, a krisztusi szellemet kizárólag azokban a tanításokban keressük, amelyek kétségtelenül magától Jézustól származtak.

A krisztusi tanításokban nem azért hiszünk, mert arra tekintélyek indítanak, hanem mert Istentől származó értelmünk és lelkiismeretünk megítélése szerint azok helyesek, igazak és meggyőző erejük magával ragad.

Isten létének bizonyítására nem várunk új csodákat, hanem szent hódolattal borulunk le a Mindenség örök csodája előtt, amelynek végtelen harmóniája egy mindenható magasabb értelem irányításáról tanuskodik.

És ha csodát akarunk keresni, nem csoda-e az élet örök megújodása, nem csoda-e az alig érezhető tavaszi fuvalom, amely duzzadó és túlaradó erővel tölti be a nagy mindenséget. Nem csoda-e a gyöngék erejének és bátorságának megsokasodása; az anyák hősiessége, amellyel magzatjukat védik, a zsenge kis csirák ereje, amellyel kősziklákat repesztenek. Mindezekből megértheti a hívó lélek, hogy isteni célok nem ismernek akadályokat, mert az isteni célok szolgálatában az erők megnőnek és a gyengék is dalmaskodnak.

A krisztusi kijelentés a legmagasztosabb ajándék minden ajándékok között, amelyek a világtörténelem rendjén az emberiségnek adattak. Isten végtelen atyai szeretetének kinyilatkoztatása által új értelmet nyert, megszépült és felmagasztosult az élet, a lélek felszabadult, mert megismerte saját értékét és Isten szeretetét.

Mennyi öröm és mennyi bizalom van abban a hitben, hogy a Mindenható Isten, a maga végtelen magasságában mindig és mindenhol velünk van. Ez a hit megtart és erőt ad a megpróbáltatások között és mosolygóvá teszi a lelket az élet küzdelmeiben.

A világ egyik legnagyobb unitáriusa Channing mondotta: „Isten akaratának teljesítését tartom a kereszténység első és utolsó céljának“.

Isten akaratát megismerhetjük Jézus tanításaiból és azokból a jelekből és utmutatásokból, amelyeket Isten ad koronként a Feléje őszintén kitáruló lelkeknek.

Isten akaratának teljesítése nem szolgaság, nem félelem, hanem a szeretet önkéntes felajánlkozása. Teljesitem parancsodat, mert közel vágyom Hozzád Uram, közel.

Ebben a megvilágításban új értelmet nyer az imádkozás: nem muló vágyaink teljesítését kérjük Istentől, hanem azért imádkozunk, hogy az ima szárnyain lelkünk Isten közelébe szálljon, megismerje Isten akaratát és erőt nyerjen annak teljesítésére.

Eképpen válik az ima áldássá!

Az imádkozás a lélek menedéke, tisztulási folyamata, amely által vágyaink nemesednek és akaratunk erősödik.

Erőt és biztonságot kölcsönöz a hit a béke és megelégedés boldog napjaiban is. Azonban, ha az emberi élet tragédiáira gondolunk... a sirra, amely elragadja szeretteinket, özvegyek, árvák elhagyatottságára, gondterhelt sivár éjszakák reménytelen kétségbeesésére, az ármány diadalára és nemes szivek bukására, a mulandóságra, amelyben hatalom, szépség, dicsőség minden elvész, vagy a nagy világégésre, amelyben birodalmak omlottak romba és királyi koronák hullottak porba, amikor lábunk alatt megingott a föld és körülöttünk nem maradt egyetlen szilárd pont, amikor úgy éreztük, hogy már élni sem érdemes, mert mindent, mindent elvesztettünk, amiért addig éltünk és küzdöttünk: akkor tudjuk csak felfogni, hogy milyen kietlen sivárság és mennyi reménytelen kétségbeesés van a hitlenségben és mennyi új erő, mennyi remény és felemelő vigasztalás van abban a hitben, hogy az élet romjai felett is él és örökké élni fog a mi erős várunk, az Isten!

Amint egy kiváló keresztény hitszónok mondotta: „A hívő lélek soha sem veszti el egyensúlyát, felette áll a bajoknak: leng, mint sirály a hullámok felett, ül, mint madár a recsegő ágon és nem fél, mert szárnya van.“

Az unitáriusok a kereszténység lényegét a krisztusi szellemen keresik és ez a szellem életük utmutatója és irányítója.

Az unitárius felfogás szerint a hit és az élet elválaszthatatlannok és ezért kiváló gondot fordítanak a jellem fejlesztésére.

A hit alapja Isten szeretete, a jellem alapja az emberszeretet.

Az unitárius szellem a hitéleten tulmenőleg a társadalmi és kulturális életre is termékenyítőleg hatott.

Az alatt a rövid idő alatt, amig Erdélyben uralkodó vallás volt, az egyetemes emberi kulturának mutatott irányt, amikor az 1568. évi tordai országgyűlésen törvénybe iktatta a vallásszabadságot, 4 évvel a párisi Szent-Bertalan éji tömegmészárlás előtt, abban az időben, amikor Nyugat-Európában százezrek váltak hontalanokká hitükért és ezrek és ezrek szenvedtek vértanuhalált.

Az unitárizmus az igazság szabad kutatása és a jellem fejlesztése által számos kiváló egyéniséget ajándékozott az egyetemes emberi kulturának és sok kiváló szellemet vonzott magához.

Hogy az ismertebb nevek közül csak egynehányat említsek, unitárius volt Milton, a költő, Newton a nehézkedés felfedezője, Darwin a kiváló természettudós, unitárius szellemű Kant, a legnagyobb filozófus, Goethe, Schiller és még igen sok fáklyavivője az emberi kulturának.

A bostoni dicsőség csarnoka az Északamerikai Egyesült-Államok legkiválóbbjainak emlékét őrzi és e legkiválóbbak közül kétharmad unitárius, vagy unitárius szellemű szabadgondolkodó.

Számos statisztika bizonyítja, hogy az unitáriusok között számarányukhoz viszonyítva nagyon sok a kiváló, derék és jó ember és elenyészően kevés a bűnöző.

Az unitárius szellem megnyilatkozásának egy kivételes esete fűződik William Wilde Howland nevéhez, akinek emlékét a budapesti unitárius missziós templomban egy emléktábla őrzi.

A világháboru ezt az amerikai hittestvérünket is fegyverbe szólitotta és a katonai fegyelem Európába a francia frontra rendelte, ahol a központi hatalmak ellen harcolt.

Majd súlyos sebével egy amerikai kórházba került, ahol halálának közeledtét érezve, megírta végrendeletét.

Végrendeletében elmondja, hogy fiatalsága dacára a halál gondolatával már megbékélt, de lelkiismeretét a kétségbeesésig mardosta az a tudat, hogy a katonai fegyelem parancsára a központi hatalmak ellen harcolva, olyan irányba kellett fegyverével lönie, ahol golyója esetleg kárt tehetett magyarországi és erdélyi unitárius hittestvéreiben. Hogy a hittestvéri szeretet ellen akaratán kívül elkövetett gyötrő vétségét némiképen is jóvátegye, minden megta-

karított vagyonát, ami kb. egy félmillió lejt tett ki, a magyarországi unitárius misszió céljaira hagyta.

Ha az unitárius szellem közösségéből fakadó hittestvéri szeretet ilyen világot átfogó erővel tudott megnyilatkozni, benne kétségtelenül isteni ihletségnek kell lennie.

Habár a világ unitáriusainak száma az utóbbi években óriási arányokban növekedett és napjainkban a 20. milliót is meghaladja, mi unitáriusok nem vagyunk harcos egyház, hanem a felekezeti béke hívei vagyunk és hirdetjük a keresztényvilág szellemi közösségét Jézus szelleme által.

Kedves braşovi unitárius hittestvéreim!

A jó Isten áldja meg és gazdagítsa szíveteket és lelketeket ebben az új Isten-házában, hogy lehessetek előbizonyosságai Jézus szellemének. Az unitarizmus szelleméhez hiven tiszteljétek mások lelkiismereti szabadságát, becsüljétek meg minden jó embert, ápoljátok a felekezeti békét és béke és szeretet által munkáljátok Isten országát itt e földön.

Beszédemet Dávid Ferenc szavaival végzem: „Belső tisztaság, jámbor élet, Isten és emberszeretet és jócselekedetek hirdessék, hogy keresztények vagytok.”

Dr. Abrudbányay Ede.